

**Єлісавенко Ю. А., к.с.-г.н., н.с.** (ДП «Вінницька лісова науково-дослідна станція» УкрНДІЛГА м. Вінниця, [yelis2009@ukr.net](mailto:yelis2009@ukr.net)),  
**Ковальчук С. В., к.с.-г.н., викладач вищої категорії** (ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП», м. Рівне, [s.v.kovalchuk@nuwm.edu.ua](mailto:s.v.kovalchuk@nuwm.edu.ua))

### **СТАН ТА РЕПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ ЛІСОВИХ БОЛІТ В СТРУКТУРІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ**

В статті показано проблеми досліджень стану та репрезентативності в структурі природно-заповідного фонду лісових боліт, які перебувають в функціональній структурі лісового фонду лісових господарств Вінницького обласного управління лісового та мисливського господарства. В дослідному матеріалі статті проведено аналітичний огляд повидільної бази даних лісовпорядкування спеціалізованих підприємств. Результатом аналізу даних лісовпорядкування та візуального огляду в межах лісових масивів лісогосподарських підприємств Вінницької області є визначення загальної кількості та типології заболочених лісових ділянок та проведено їх екологічну характеристику.

Встановлено, що заболочені лісові ділянки в межах лісового фонду лісогосподарських підприємств представлені низинними, перехідними та верховими болотами. Аналітичні дані показують, що в межах підприємства переважають низинні болота, які не заростають деревно-чагарниковою рослинністю. Результатом проведених досліджень є встановлення того, що в лісах переважають також низинні болота, які більшою мірою заростають осоковою трав'яною рослинністю. Також на основі аналізу даних встановлено, що в умовах Східного Поділля в структурі природно-заповідного фонду перебуває мізерна кількість заболочених лісових ділянок.

**Ключові слова:** лісовий фонд; болото; верховинне; перехідне; низинне; біорізноманіття; природно-заповідний фонд.

**Постановка проблеми.** Інтенсивне лісокористування в результаті інтенсивного господарського освоєння природних

ландшафтів Східного Поділля призвело до трансформації природних ландшафтів. Це й спричинило осушення заболочених ділянок, в тому числі й в лісових масивах, та зниження їхньої продуктивності та інших екологічних характеристик. Існуючі заболочені лісові ділянки в структурі лісових господарства є важливими осередками збереження та функціонування біотичного та ландшафтного різноманіття в умовах формування регіональної екомережі Східного Поділля.

**Аналіз останніх публікацій.** Дослідженню боліт, в тому числі й лісових боліт на території рівнинної частини України, присвячено чимало наукових праць науковців та природоохоронців Волині та Полісся [1; 7–9]. В роботах волинських науковців висвітлюються флористичні дослідження болотних комплексів [1; 7; 8]. У працях Коніщук В. В., Бобрик І. В., Булгаков В. П., Дементьєва О. І., Постоєнко Д. М., Проневич В. А., Руденко О. М., Скакальська О. І., Шумигай І. В. та ін. комплексно розглядаються питання впровадження процесу заповідання болотних екосистем [11; 12]. В умовах Східного Поділля питанню дослідження лісових боліт та процесу їх функціонування в структурі регіональної схеми екомережі присвячені наукові праці Мудрака О. В., Єлісавенка Ю. А., Мудрак Г. В., Поліщука В. М. та інших, які направлені на розробку теоретичних та практичних проектних рішень щодо збереження біотичного та ландшафтного різноманіття [2; 3–6; 10; 13].

**Мета, завдання та методики проведення досліджень.** Дослідження проводили у лісових масивах лісогосподарських підприємств, які мають у своєму складі заболочені лісові ділянки в різних типах лісорослинних умов. Закладалися тимчасові пробні площі (ТПП) відповідно до прийнятих методик в лісівництві та лісовій таксації [1; 5] згідно з СОУ 02.02-37-476:2006 «Площі пробні лісовпорядні. Метод закладання» [9]. Розподілення заболочених ділянок за таксаційними та екологічними показниками вивчали на основі звітних матеріалів бази лісовпорядних даних ВО «Укрдержліспроєкт» (станом на 01.01.2012) і обробляли на персональному комп'ютері за допомогою програмно-функціонального забезпечення «Microsoft Office».

**Виклад основного матеріалу дослідження.** На основі аналітичних досліджень матеріалів повидільної бази лісовпорядних даних ВО «Укрдержліспроєкт» для лісового фонду Східного Поділля та оглядових обстежень ділянок лісів нами встановлено, що

загальна площа боліт становить 1056,8 га, які поділяються на 3 типи, серед яких верховинні, перехідні та низинні (рис. 1).

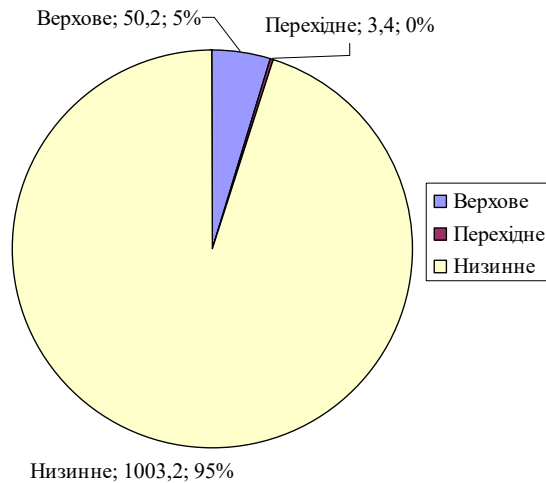


Рис. 1. Типи боліт в структурі лісового фонду Східного Поділля

Частка верховинних боліт складає 50,2 га (5%) від загальної площі, частка перехідних боліт – 3,4 га (або 0,1%), і низинних боліт – 1003,2 га (94,9%). Загальна кількість ділянок верховинних боліт складає 24 ділянки, середня площа яких складає 2,09 га, проте мінімальна площа – 0,2 га, а максимальна – 8,3 га і зосереджені вони в лісовому фонді 10 лісових господарств (табл. 1).

Таблиця 1

Поширення верховинних боліт в структурі лісового фонду Східного Поділля

Підприємство	Лісництво	кв/вид	Площа	Підприємство	Лісництво	кв/вид	Площа
Вінницьке	Вороновицьке	33/6	0,6	Жмеринське	Жмеринське	68/5	0,8
	Вороновицьке	43/7	2,6	Іллінецьке	Немирівське	122/5	0,2
	Михайлівське	17/11	0,4	Могилів-Подільське	Івашковецьке	4/13	0,2
	Михайлівське	19/7	1,4	Могилів-Подільське	Вендичанське	14/1	2,5
	Михайлівське	21/17	3,5	Тульчинське	Брацлавське	78/12	0,9
	Михайлівське	27/20	1,1		Брацлавське	78/14	0,9
	Михайлівське	24/14	4,5		Томашпільське	4/10	0,5
	Михайлівське	25/1	5,3	Хмельницьке	Літинське	114/8	1,3
	Михайлівське	26/1	3,0	Чечельницьке	Бритацьке	41/12	1,2
	Шендерівське	50/7	1,4	ДП ВЛНДС	Турбівське	25/1	5,8
Гайсинське	Гайсинське	37/21	0,7		Турбівське	34/1	8,3
	Басаличівське	22/16	1,5				

Перехідні болота складаються із 5 ділянок, середня площа яких складає 0,68 га, проте мінімальна площа – 0,2 га, а максимальна – 1,71 га і зосереджені вони в лісовому фонді 5 лісових господарств (табл. 2).

Таблиця 2  
Поширення перехідних боліт в структурі лісового фонду Східного Поділля

Підприємство	Лісництво	кв/вид	Площа, га
Гайсинське	Басаличівське	33/6	0,3
Іллінецьке	Плисківське	43/7	0,2
Могилів-Подільське	Мурованокуриловецьке	17/11	1,7
Тульчинське	Шпиківське	19/7	0,9
Чечельницьке	Бритацьке	21/17	0,3

Низинні болота складають 835 ділянок, середня площа яких складає 1,22 га, проте мінімальна площа – 0,1 га, а максимальна – 40 га і зосереджені вони в лісовому фонді усіх 12 лісових господарств регіону (табл. 3).

Таблиця 3  
Поширення низинних боліт в структурі лісового фонду Східного Поділля

Підприємство	Лісництво	Кількість ділянок	Площа	Підприємство	Лісництво	Кількість ділянок	Площа
Бершадське	Ободівське	3	0,6		Немирівське	12	18
Вінницьке	Прибузьке	5	2,7		Іллінецьке	17	63,4
	Вороновицьке	4	2,8	Крижопільське	Тростянецьке	2	0,9
	Тиврівське	7	9,1		Заболотнянське	12	25,4
	Гніванське	5	5,7		Піщанське	2	1,0
	Іванівське	82	77,7	Могилів-Подільське	Мурованокуриловецьке	2	2,2
	Калинівське	101	84,2		Івашковецьке	9	17,3
	Якушинецьке	14	15,5		Джуринське	2	1,5
	Михайлівське	68	95,1		Моївське	1	0,3
	Вінницьке	9	5,2		Вендичанське	3	9,6
	Шендерівське	4	3,8		Ямпільське	1	0,7
	Медвідське	55	66,9	Тульчинське	Брацлавське	5	9,7
	Чорноліське	20	13,6		Журавлівське	1	0,7
Гайсинське	Ситковецьке	8	7,0		Орлівське	5	7,2
	Басаличівське	1	1,5		Томашпільське	2	1,9
	Соболівське	1	0,7		Шпиківське	7	7,4
Дашівське	Дашівське	5	3,5	Хмільницьке	Козятинське		67,9

продовження табл. 3

Жмеринське	Люддавське	22	21,7		Березнянське	8	10,4
	Копайгородське	2	3,2		Широкогребельське	19	14,7
	Барське	30	27,4		Уладівське	33	25,0
	Жмеринське	30	21,5		Літинське	26	91,8
	Ялтушківське	10	10,2	Чечельницьке	Дохнянське	2	2,8
	Ярошинське		0,2		Бритавське	2	0,5
Іллінецьке	Погребищенське	10	13,6	ДП ВЛНДС	Турбівське		102,4
	Плисківське	14	18,1				

За наявності деревостанів на болотах, то в структурі лісового фонду представлені ділянки як з наявними деревостанами, так і без деревостанів. Встановлено, що на болотах в межах лісового фонду зростає 9 типів деревостанів (рис. 2).

Згідно з рис. 2 переважають болота без деревостанів на загальній площі 963,8 га, що складає 91% від загальної площі, болота з наявним деревостаном – 92,8 га (9%). Серед деревостанів переважає вільховий тип деревостану на загальній площі 77,7 га (83% від загальної площі), на решту типів деревостанів припадає 17%. Серед інших деревостанів: дуб звичайний (1,0 га), ялина європейська (2,0 га) та верба біла (3,7 га).

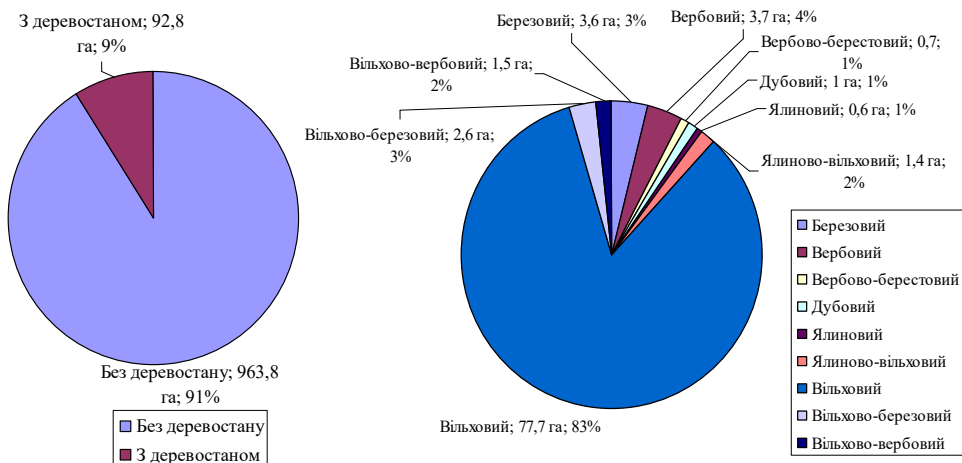


Рис. 2. Розподіл боліт в структурі лісового фонду Східного Поділля за наявності деревостанів

За інтенсивністю заростання деревно-чагарниковими породами болота поділяються на заростаючі та незаростаючі (рис. 3).

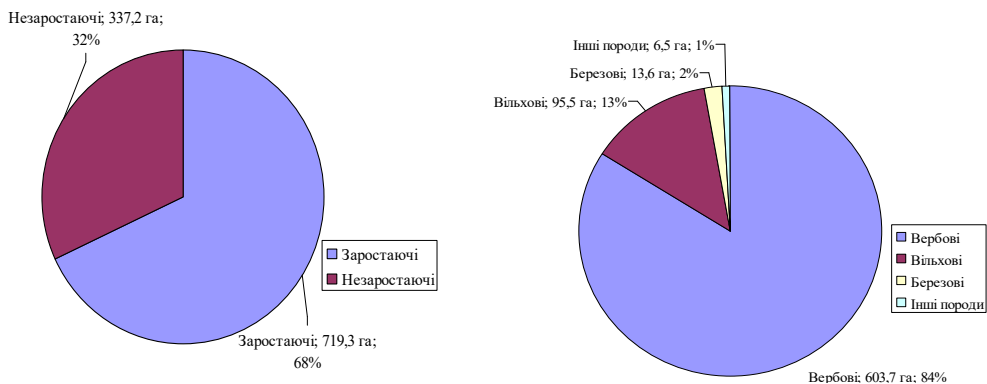


Рис. 3. Розподіл боліт в структурі лісового фонду Східного Поділля за зростаючими деревними породами

Згідно з рис. 3 болота переважно заростають вільхою чорною (95,5 га або 13%), березою повислою (13,6 га або 2%) та різними вербовими деревними породами (603,7 га або 84%), серед яких верба біла (20,5 га), верба вушката (24,1 га), верба козяча (130,9 га), верба ламка (10,8 га), верба пурпурова (0,7 га), верба п'ятитичинкова (375,5 га), верба прутувидна (22,3 га), верба тритичинкова (18,7 га) та шелюга (0,2 га). Також заростання проходить іншими деревними породами частка яких незначна (6,5 га або 1%), серед них: акація біла (0,7 га), бузина чорна (0,5 га), бруслина бородавчаста (0,8 га), клен гостролистий (2,5 га), сосна звичайна (0,7 га) та черемха звичайна (1,3 га).

Інформація щодо розподілу типів боліт за ступенем заростання деревно-чагарниковими породами в розрізі лісових господарств в структурі лісового фонду Східного Поділля представлена в табл. 4.

Таблиця 4

Болота за ступенем заростання деревно-чагарниковими породами в розрізі лісових господарств Східного Поділля

Підприємство	Лісництво	Кількість ділянок	Площа, га	Тип болота	Тип заростання трав'яною рослинністю
Болота із заростанням березою повислою					
Могилів-Подільське	Вендичанське	1	2,2	Низинне	Осокова
Хмельницьке	Березнянське	1	0,2	Низинне	Осокова
	Широкогребельське	4	2,1	Низинне	Осокова

продовження табл. 4

Вінницьке	Іванівське	2	4,3	Низинне	Осокова
	Калинівське	1	1,6	Низинне	Осокова
	Чорноліське	2	1,3	Низинне	Осокова
Жмеринське	Людавське	2	1,9	Низинне	Осокова
Болота із заростанням вільхою чорною					
Хмельницьке	Березнянське	3	0,5	Низинне	Осокова
	Широкеогребельське	1	1,7	Низинне	Осокова
	Літинське	6	28,4	Низинне	Осокова
	Хмельницьке	1	0,4	Низинне	Осокова
Вінницьке	Іванівське	4	5,0	Низинне	Осокова
	Калинівське	2	0,5	Низинне	Осокова
	Михайлівське	2	6,4	Низинне	Осокова
	Шендерівське	1	1,5	Низинне	Осокова
	Чорноліське	1	0,8	Низинне	Осокова
Жмеринське	Людавське	4	9,6	Низинне	Осокова
	Барське	10	10,9	Низинне	Осокова
	Жмеринське	5	3,1	Низинне	Осокова
	Ялтушківське	2	1,5	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Немирівське	2	1,3	Низинне	Осокова
	Іллінецьке	3	29,3	Низинне	Осокова
Могилів-Подільське	Мурованокуриловецьке	1	0,2	Низинне	Осокова

За ступенем заростання трав'яною рослинністю болота в структурі лісового фонду Східного Поділля в розрізі лісгосподарських підприємств також поділяються на заростаючі та незаростаючі (рис. 4).

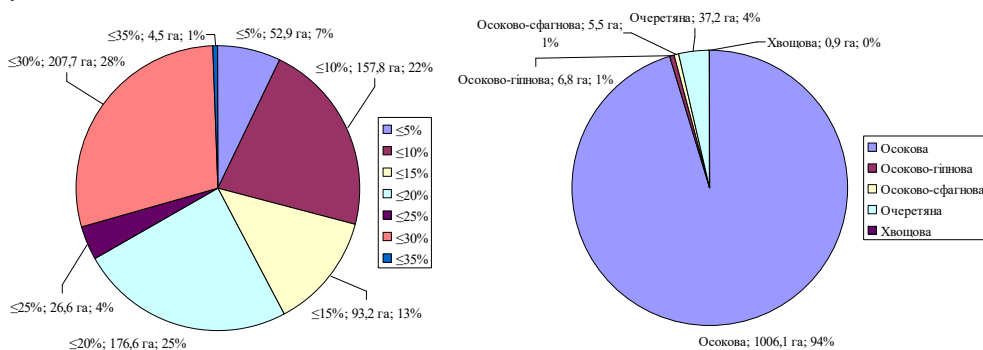


Рис. 4. Розподіл боліт за станом зростання трав'яною рослинністю

Інформація щодо розподілу типів боліт в структурі лісового фонду Східного Поділля за ступенем заростання трав'яною рослинністю в розрізі лісових господарств представлена в табл. 5.

Таблиця 5

Болота за ступенем заростання трав'яною рослинністю в розрізі лісових господарств Східного Поділля

Підприємство	Лісництво	Кількість ділянок	Площа, га	Тип болота
Хвощові болота				
Іллінецьке	Немирівське	2	0,9	Низинне
Очеретяні болота				
Бершадське	Ободівське	3	0,6	Низинне
Вінницьке	Прибузьке	3	1,9	Низинне
	Іванівське	2	1,0	Низинне
	Якушинецьке	1	1,3	Низинне
	Михайлівське	3	8,3	Низинне
	Вінницьке	2	1,5	Низинне
	Чорноліське	1	0,3	Низинне
Гайсинське	Ситковецьке	3	1,6	Низинне
Іллінецьке	Погребищенське	1	1,3	Низинне
Крижопільське	Піщанське	1	0,5	Низинне
Могилів-Подільське	Івашковецьке	5	9,6	Низинне
	Ямпільське	1	0,7	Низинне
Хмільницьке	Широкогребельське	2	1,0	Низинне
	Літинське	1	1,3	Верхове
Дашівське	Дашівське	1	0,9	Низинне
ДП ВЛНДС	Турбівське	4	6,0	Низинне
Осоково-сфагнові болота				
Жмеринське	Ялтушківське	1	0,2	Низинне
Іллінецьке	Плисківське	1	0,2	Перехідне
Могилів-Подільське	Івашковецьке	1	0,2	Верхове
	Джуринське	1	1,4	Низинне
	Вендичанське	1	2,5	Верхове
ДП ВЛНДС	Турбівське	4	1,0	Низинне
Осоково-гіпнові болота				
Вінницьке	Михайлівське	2	0,6	Низинне
Гайсинське	Басаличівське	1	1,5	Верхове
Іллінецьке	Немирівське	1	3,3	Низинне
Крижопільське	Тростянецьке	2	1,4	Низинне
Осокові				
Всі	Всі	858	1006,1	Низинне



Згідно з даними таблиці 5, в умовах лісового фонду Східного Поділля переважають лісові болота із заростанням осоки на загальній площі 1006,1 га (94% від загальної площі). Частка інших боліт, які заростають іншою трав'яною рослинністю, складає 50,7 га (або 6%). Болота із заростанням осоково-гіпновою трав'яною рослинністю представлені в 4-х господарствах і займають 6,8 га або 1% від загальної площі боліт. Болота із заростанням осоково-сфагновою рослинністю представлені також в 4 господарствах і займають 5,5 га (1% від загальної площі). Також болота, які заростають очеретяною трав'яною рослинністю представлені в 9 господарствах і займають площу 37,2 га (або 4%). Найменшу площу і частку займають лісові болота, які заростають хвощовою трав'яною рослинністю, їх площа складає лише 0,9 га, а їхня частка менше 1%, представлені вони лише в одному підприємстві. Болота, які не заростають, зосереджені тільки в ДП «Тульчинське лісомисливське господарство».

За наявності торфового пласту болота в структурі лісового фонду Східного Поділля поділяються на такі, в яких наявний торфовий пласт різної глибини залягання та такі в яких торфовий пласт відсутній (рис. 5).

Рівень залягання торфового пласту в лісових болотах коливається від 0,2 м в ДП «Могилів-Подільське ЛГ» до 2 м в ДП «Вінницьке ЛГ». В ДП «Іллінецьке ЛГ» 3 ділянки із рівнем залягання 0,3 м на площі 3,8 га, 4 ділянки з рівнем залягання 0,4 м – 2,2 га, 17 ділянок із рівнем залягання 0,5 м – 11,8 га, 6 ділянок із рівнем 0,6 м – 8,0 га, 9 ділянок із рівнем 0,7 м – 15,2 га, 11 ділянок із рівнем 0,8 м – 47,2 га та 1 ділянка із рівнем 0,9 м – 16,0 га (табл. 6).

Таблиця 6

Розподіл боліт за рівнем залягання торфового пласту в розрізі лісогосподарських підприємств Східного Поділля

Підприємство	Лісництво	Кількість ділянок	Площа, га	Тип болота	Заростання трав'яною рослинністю
≤0,2 м					
Могилів-Подільське	Джуринське	1	0,1	Низинне	Осокова
≤0,3 м					
Іллінецьке	Плисківське	1	0,3	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Немирівське	1	0,2	Верхове	Осокова
		1	3,3	Низинне	Осоково-гіпнова

продовження табл. 6

≤0,4 м					
Гайсинське	Ситковецьке	1	0,6	Низинне	Очеретяна
		1	0,6	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Плисківське	2	1,2	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Іллінецьке	1	0,4	Низинне	Осокова
≤0,5 м					
Гайсинське	Ситковецьке	1	1,8	Низинне	Осокова, Очеретяна
Іллінецьке	Погребищенське	3	6,0	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Плисківське	5	3,8	Низинне	Осокова
		1	0,2	Перехідне багате	Осоково- сфагнова
Іллінецьке	Іллінецьке	3	0,8	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Немирівське	1	1,0	Низинне	Осокова
Могилів- Подільське	Джуринське	1	1,4	Низинне	Осоково- сфагнова
≤0,6 м					
Іллінецьке	Погребищенське	3	2,8	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Плисківське	2	2,4	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Немирівське	1	3,8	Низинне	Осокова
≤0,7 м					
Іллінецьке	Погребищенське	4	3,8	Низинне	Очеретяна, Осокова
Іллінецьке	Плисківське	3	7,9	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Іллінецьке	2	3,7	Низинне	Осокова
≤0,8 м					
Гайсинське	Ситковецьке	1	3,0	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Плисківське	1	2,5	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Немирівське	1	3,0	Низинне	Осокова
Іллінецьке	Іллінецьке	9	41,8	Низинне	Осокова
≤0,9 м					
Іллінецьке	Іллінецьке	1	16,0	Низинне	Осокова
≤2 м					
Вінницьке	Михайлівське	1	3,6	Низинне	Очеретяна

Згідно з даними табл. 6, лісові болота із заляганням торфового пласту переважно знаходяться в структурі лісового фонду ДП «Іллінецьке ЛГ» 45 ділянок на загальній площі 104,9 га, ДП «Гайсинське ЛГ» 4 ділянки на площі 9,8 га, ДП «Могилів-Подільське ЛГ» 2 ділянки на площі 1,5 га, ДП «Вінницьке ЛГ» 1 ділянка на площі 3,6 га.

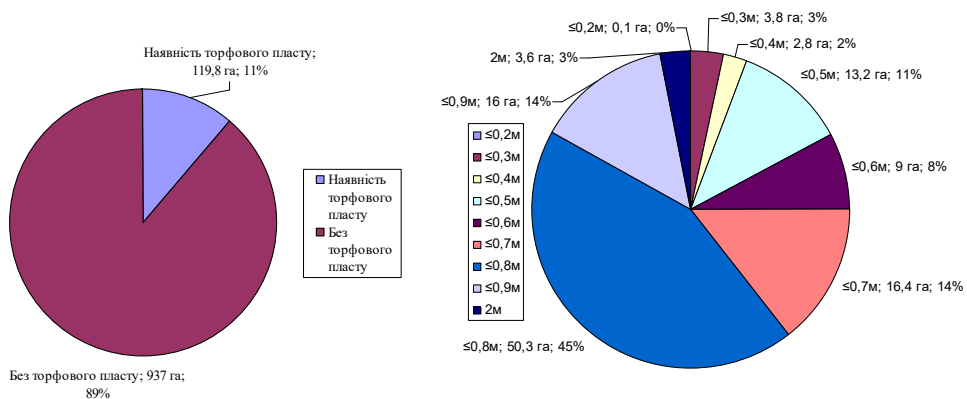


Рис. 5. Розподіл боліт за наявністю і глибиною залягання торфяного пласту

За станом репрезентативності в структурі природно-заповідного фонду Східного Поділля болота поділяються на такі, що представлені, і на такі, що не представлені (рис. 6).

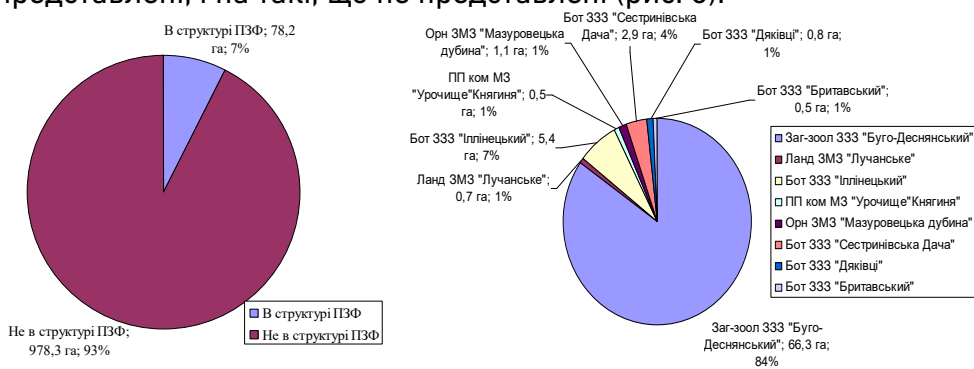


Рис. 6. Розподіл боліт за станом репрезентативності в структурі ПЗФ

За показником репрезентативності в структурі ПЗФ Східного Поділля лісові болота перебувають в 4 категоріях заповідності у складі 8 заповідних територій на загальній площі 78,2 га. В лісовому фонді ДП «Вінницьке ЛГ» представлено 28 ділянок на площі 67,3 га, серед них: низинні болота – 20 ділянок на площі 48,5 га, і верховинні болота – 8 ділянок на площі 18,8 га, які входять в Буго-Деснянський загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення. В ДП «Іллінецьке ЛГ» представлено 3 ділянки на площі 4,1 га низинних боліт, які входять до ландшафтного заказника місцевого значення «Лучанське» та ботанічного заказника загальнодержавного значення «Іллінецький». В ДП «Хмельницьке ЛГ» представлені 3 ділянки на площі 3,7 га низинних боліт, що входять до ботанічного заказника загальнодержавного значення «Сестринівська Дача» та

ботанічного заказника загальнодержавного значення «Дяківці». В ДП «Чечельницьке ЛГ» представлені 2 ділянки на площі 0,5 га низинних боліт входять до ботанічного заказника загальнодержавного значення «Бритавський». В лісовому фонді ДП «Крижопільське ЛГ» представлена 1 ділянка на площі 0,5 га низинного болота (Комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Урочище «Княгиня»), а в ДП «Тульчинське ЛМГ» в структурі ПЗФ представлена 1 ділянка на площі 1,1 га низинного болота (Орнітологічний заказник місцевого значення «Мазуровецька Дубина»).

Таблиця 7

Репрезентативність боліт в структурі ПЗФ Східного Поділля

Підприємство	Лісництво	кв/вид	Площа, га	Тип болота	Репрезентативність в ПЗФ
Вінницьке	Михайлівське	17/11	0,4	Верхове	Загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення «Буго-Деснянський»
		19/7	1,4	Верхове	
		21/17	3,5	Верхове	
		27/20	1,1	Верхове	
		24/11	3,6	Низинне	
		24/12	1,0	Низинне	
		24/14	4,5	Верхове	
		25/1	5,3	Верхове	
		25/20	0,4	Низинне	
		26/1	3,0	Верхове	
		26/6	4,7	Низинне	
		27/1	8,0	Низинне	
		27/25	0,3	Низинне	
		28/1	1,6	Верхове	
		28/7	5,2	Низинне	
		28/10	6,0	Низинне	
		28/11	5,5	Низинне	
		29/10	0,3	Низинне	
		29/14	3,5	Низинне	
		29/21	2,3	Низинне	
		29/24	0,8	Низинне	
		30/15	2,8	Низинне	
		31/8	0,9	Низинне	
31/16	0,2	Низинне			
31/19	0,2	Низинне			
31/24	0,2	Низинне			
32/2	0,2	Низинне			
34/16	0,4	Низинне			

продовження табл. 7

Іллінецьке	Немирівське	131/2	0,7	Низинне	Ландшафтний заказник місцевого значення «Лучанське»
Іллінецьке	Іллінецьке	35/6	2,5	Низинне	Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Іллінецький»
		50/6	1,9	Низинне	
Крижопільське	Піщанське	1/2	0,5	Низинне	Пам'ятка природи комплексна загальнодержавного значення «Урочище «Княгиня»
Тульчинське	Шпиківське	103/4	1,1	Низинне	Орнітологічний заказник місцевого значення «Мазуровецька Дубина»
Хмільницьке	Козятинське	8/4	2,6	Низинне	Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Сестринівська Дача»
		8/6	0,3	Низинне	
	Літинське	16/9	0,8	Низинне	Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Дяківці»
Чечельницьке	Бритацьке	24/11	0,2	Низинне	Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Бритацький»
		104/6	0,3	Низинне	
			<b>78,2</b>		

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** У структурі лісового фонду лісогосподарських підприємств Східного Поділля загальна площа боліт становить 1056,8 га, які поділяються на 3 типи, серед яких верховинні, перехідні та низинні. Частина верховинних боліт складає 50,2 га, або 5% від загальної площі, частина перехідних боліт – 3,4 га (або 0,1%) і низинних боліт – 1003,2 га (94,9%). Перехідні болота складають 5 ділянок, середня площа яких складає 0,68 га, проте мінімальна площа – 0,2 га, а максимальна – 1,71 га, зосереджені вони в 5-ти лісових господарствах. Низинні болота складають 835 ділянок, середня площа яких складає 1,22 га, проте мінімальна площа – 0,1 га, а максимальна – 40 га, зосереджені вони в усіх 12-ти лісових господарствах регіону.

В межах лісових масивів переважають болота без деревостанів на загальній площі 963,8 га, що складає 91% від загальної площі, болота з наявним деревостаном – 92,8 га (9%). В межах боліт

зростають 9 типів деревостанів. Серед деревостанів переважає вільховий тип деревостану на загальній площі 77,7 га (або 83% від загальної площі), на решту типів деревостанів припадає 17%.

За ступенем заростання трав'яною рослинністю болота також поділяються на заростаючі та незаростаючі. Стан заростання трав'яною рослинністю коливається від 5 до 35%. В болотах зустрічаються 5 типів трав'яної рослинності: осокова (1006,1 га або 94%), осоково-гіпнова (6,3 га або 1%), осоково-сфагнова (5,5 га або 1%), очеретяна (37,2 га або 4%) та хвоцова (0,9 га або 0,1%).

За станом репрезентативності в структурі природно-заповідного фонду Східного Поділля, то заболочені лісові ділянки перебувають в 4 категоріях заповідності у складі 8 заповідних територій на загальній площі 78,2 га. Отже існує перспектива додаткового заповідання 943 га заболочених лісових ділянок до різних категорій заповідності в контексті розбудови регіональної схеми екомережі Східного Поділля, що зумовлює подальші комплексні дослідження лісових боліт Східного Поділля.

**1.** Брадїс Є. М., Бачурина Г. Ф. Рослинність УРСР. Болота УРСР. К. : Наукова думка, 1969. 243 с. **2.** Еталони природи Вінниччини : монографія / Мудрак О. В., Мудрак Г. В., Поліщук В. М., Кушнір С. Л., Єлісавенко Ю. А., Ганчук М. М., Бриндак Т. В. ; за заг. ред. О. В. Мудрака. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 532 с. **3.** Єлісавенко Ю. А. Перспективные лесные заповедные объекты и территории Восточного Подолья в структуре региональной экологической сети. *Stiinta Agricola*. Chişinău, 2018, № 2. С. 82–86. **4.** Єлісавенко Ю. А. Особливо цінні для збереження лісу в структурі регіональної екомережі Вінниччини. *Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття* : матеріали науково-практичної конференції (20–21 вересня 2012 року). Кременець : ТОВ «ПАПІРУС-К», 2012. С. 478–483. **5.** Єлісавенко Ю. А. Формування каркасу регіональної екомережі Східного Поділля на підставі перспективних заповідних об'єктів і територій в структурі лісового фонду. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів : РВВ НЛТУ України, 2018. № 7. Т. 28. С. 74–77. **6.** Єлісавенко Ю. А. Оптимізація структури лісових ландшафтів для вдосконалення екомережі східного Поділля : автореф. дис ... канд. с.-г. наук. Рівне, 2021. 27 с. **7.** Ільїна О. В., Кукурудза С. І. Болотні геокомплекси Волині : монографія. Л. : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 242 с. **8.** Кобеньок Г. В., Закорко О. П., Марушевський Г. Б. Збереження біорізноманіття, створення екомережі та інтегроване управління річковими басейнами : навч. посіб. К. : Wetlands International Black Sea Programme, 2008. 200 с. **9.** Балашов Л. С., Воробйов Є. О., Соломаха В. А., Григора І. М. Лісові болота Українського

Полісся (походження, динаміка, класифікація). *Укр. ботан. журн.* 2006. № 5. Т. 63. С. 730–734. **10.** Мудрак О. В., Єлісавенко Ю. А. Перспективи створення лісових заповідних об'єктів в межах Східного Поділля: теорія і практика. *Подільські читання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Україна, м. Хмельницький, 11–13 жовт. 2021 р.) / за заг. ред. Г. А. Білецької.* Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 62–65. **11.** Павловська Т. С., Ковальчук І. П., Рудик О. В. Болотні екосистеми у структурі природно-заповідної мережі Волинської області. *Фізична географія та геоморфологія.* Луцьк, 2015. Вип. 3(79). С. 67–77. **12.** Охорона і заповідання водно-болотних угідь (методичні рекомендації) / В. В. Коніщук, І. В. Бобрик, В. П. Булгаков, О. І. Дементьєва, Д. М. Постоєнко, В. А. Проневич, О. М. Руденко, О. І. Скакальська, І. В. Шумигай ; наук. ред. В. В. Коніщук. К. : ТОВ «ДІА», 2014. 40 с. **13.** Vasylevskyi O., Neyko I., Yelisavenko Yu., Matusiak M. Characteristics of natural oak forests of in SE «Khmilnytske lisove gospodarstvo» and implementation of measure for their generation. *Scientific Horizons.* 2021. Vol. 24(2). P. 37–46.

## REFERENCES:

1. Bradis Ye. M., Bachuryna H. F. Roslynnist USSR. Bolota USSR. K. : Naukova dumka, 1969. 243 s.
2. Etalony pryrody Vinnychchyny : monohrafiia / Mudrak O. V., Mudrak H. V., Polishchuk V. M., Kushnir S. L., Yelisavenko Yu. A., Hanchuk M. M., Bryndak T. V. ; za zah. red. O. V. Mudraka. Vinnytsia : TOV «Nilan-LTD», 2014. 532 s.
3. Elisavenko Yu. A. Perspektyvnyie lesnyie zapovednyie obyekty i territorii Vostochnogo Podolya v strukture regionalnoy ekologicheskoy seti. *Stiinta Agricola.* Chişinău, 2018, № 2. S. 82–86.
4. Yelisavenko Yu. A. Osoblyvo tsinni dlia zberezhenia lisu v strukturі rehionalnoi ekomerezhi Vinnychchyny. *Pryrodozapovidannia yak osnovna forma zberezhenia bioriznomanittia : materialy naukovopraktychnoi konferentsii (20–21 veresnia 2012 roku).* Kremenets : TOV «PAPIRUS-K», 2012. S. 478–483.
5. Yelisavenko Yu. A. Formuvannia karkasu rehionalnoi ekomerezhi Skhidnoho Podillia na pidstavi perspektyvnykh zapovidnykh obektiv i terytorii v strukturі lisovoho fondu. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy.* Lviv : RVV NLTU Ukrainy, 2018. № 7. Т. 28. S. 74–77.
6. Yelisavenko Yu. A. Optyimizatsiia struktury lisovykh landshaftiv dlia vdoskonalennia ekomerezhi skhidnoho Podillia : avtoref. dys ... kand. s.-h. nauk. Rivne, 2021. 27 s.
7. Ilina O. V., Kukurudza S. I. Bolotni heokomplekxy Volyni : monohrafiia. L. : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2009. 242 s.
8. Kobenok H. V., Zakorko O. P., Marushevskiy H. B. Zberezhenia bioriznomanittia, stvorennia ekomerezhi ta intehrovane upravlinnia richkovyvy baseinamy : navch. posib. K. : Wetlands International Black Sea Programme, 2008. 200 c.
9. Balashov L. S., Vorobiov Ye. O., Solomakha V. A., Hryhora I. M. Lisovi bolota Ukrainskoho Polissia

(pokhodzhennia, dynamika, klasyfikatsiia). *Ukr. botan. zhurn.* 2006. № 5. T. 63. S. 730–734. **10.** Mudrak O. V., Yelisavenko Yu. A. Perspektyvy stvorennia lisovykh zapovidnykh ob'ektiv v mezhakh Skhidnoho Podillia: teoriia i praktyka. *Podilski chytannia* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Ukraina, m. Khmelnytskyi, 11–13 zhovt. 2021 r.) / za zah. red. H. A. Biletskoi. Khmelnytskyi : KhNU, 2021. S. 62–65. **11.** Pavlovska T. S., Kovalchuk I. P., Rudyk O. V. Bolotni ekosystemy u strukturi pryrodno-zapovidnoi merezhi Volynskoi oblasti. *Fizychna heohrafiia ta heomorfolohiia*. Lutsk, 2015. Vyp. 3(79). S. 67–77. **12.** Okhorona i zapovidannia vodno-bolotnykh uhid (metodychni rekomendatsii) / V. V. Konishchuk, I. V. Bobryk, V. P. Bulhakov, O. I. Dementieva, D. M. Postoienko, V. A. Pronevych, O. M. Rudenko, O. I. Skakalska, I. V. Shumyhai ; nauk. red. V. V. Konishchuk. K. : TOV «DIA», 2014. 40 s. **13.** Vasylevskyi O., Neyko I., Yelisavenko Yu., Matusiak M. Characteristics of natural oak forests of in SE «Khmilnytske lisove hospodarstvo» and implementation of measure for their generation. *Scientific Horizons*. 2021. Vol. 24(2). P. 37–46.

---

**Yelisavenko Yu. A., Candidate of Agricultural Sciences (Ph.D.),  
Research Fellow** (SE "Vinnytsia Forest Research Station"),  
**Kovalchuk S. V., Candidate of Agricultural Sciences (Ph.D.), Teacher of  
the Highest Category** (Rivne Technical Vocational College of The  
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

## **STATE AND REPRESENTATIVENESS OF FOREST SWAMPS IN THE STRUCTURE OF THE EASTERN PODILLIA NATURE PROTECTIVE FUND**

**The article shows the problems of researching the condition and representativeness in the structure of the nature protective fund of forest swamps, which are in the functional structure of the forest fund of forestry enterprises of the regional management of forestry and hunting in the Vinnytsia region. In the research material of the article, an analytical review of the representative database of forest management of specialized enterprises was carried out. The result of the analysis of forest management data and a visual inspection within the forest areas of forestry enterprises of the Vinnytsia region is the determination of the total number and typology of wetland forest areas and their ecological characteristics.**

**It was established that swampy forest areas within the forest fund of forestry enterprises are represented by lowland, transitional and upland swamps with a total area of 1056.8 hectares. Analytical**



**data show that within forestry enterprises, the share of upland marshes is 50.2 ha or 5% of the total area, the share of transitional marshes is 3.4 ha or 0.1%, and lowland marshes is 1003.2 ha or 94.9%. The total number of areas of upland bogs is 24, the average area of which is 2.09 ha, but the minimum area is 0.2 ha, and the maximum area is 8.3 ha, and they are concentrated in 10 forest farms. Transitional swamps consist of 5 plots, the average area of which is 0.68 ha, but the minimum area is 0.2 ha, and the maximum is 1.71 ha, and they are concentrated in 5 forest farms. Lowland swamps consist of 835 plots, the average area of which is 1.22 ha, but the minimum area is 0.1 ha, and the maximum area is 40 ha, and they are concentrated in all 12 forest farms of the region.**

**The result of the conducted research is establishing that the forests of Eastern Podillia are also dominated by lowland swamps, which are mostly overgrown with sedge grass vegetation. Also, on the basis of data analysis, it was established that in the conditions of Eastern Podillia, there is a small amount of swampy forest areas in the structure of the nature reserve fund and it is only 78.2 hectares in the section of 8 protected areas.**

***Keywords:* forest fund; swamp; upland; transitional; lowland; biodiversity; nature protective fund.**